

ПРО ДОЛЮ МАТЕРІЯЛІВ УРДП—УДРП

Під час Другої світової війни багато гнаних, переслідуваних, розкуркулених і голодуючих 1933 року родин залишили Україну й після війни опинилися на територіях Австрії та Німеччини. Згідно з договором США, Англії та СРСР в Ялті, люди зі східних і центральних областей радянської України підлягали примусовій репатріації із Заходу на «родіну», в Радянський Союз.

Українці з Галичини й земель, що до 1939 року належали Польщі, та «стара еміграція» (особи, що виїхали за кордон з урядом УНР після Першої світової війни) репатріації не підлягали. Тому становище «східняків» і «західняків» України було різне.

1946 року Іван Багряний написав памфлет «Чому я не хочу вертатись до ССРСР?», який завдяки українцям американської армії було передано до США, перекладено англійською мовою і вручено впливовим сенаторам США, урядові Англії та генералові Айзенгаверові, що силою змушував людей повертатися на «родіну». Після цього ситуація трохи змінилася, людей перестали вивозити до репатріаційних таборів, але під час «скрінінгів» (перевірок, звідки особа була: зі Сходу чи Галичини) їх викидали з Ді-Пі-таборів (Ді-Пі — переміщені особи, від англ. displaced persons) як непримусово вивезених осіб на працю в Німеччину.

Іван Багряний зі своїми друзями почав видавати в Новім Ульмі (Німеччина) газету «Українські вісті» та невдовзі створив Українську революційно-демократичну партію (УРДП), до якої увійшли національно свідомі «східняки», люди з Великої України. До них дещо упереджено ставилися вихідці із західних областей України, члени та прихильники українських націоналістичних середовищ. Діяльність УРДП спершу зосереджувалася в американській зоні Німеччини, а пізніше поширилася на англійську та французьку зони.

Газета «Українські вісті», що почала виходити наприкінці 1945 року, стала голосом і оборонцем підрадянської еміграції від примусової репатріації, таборових «скрінінгів» чи щодо заходів виїзду на нові поселення до інших країн, за океан.

Для багатьох членів УРДП відкрилися двері виїзду до США, Канади, Бельгії, Франції, Аргентини, Австралії, Англії, Бразилії, Венесуели та інших країн світу. У 1950-х роках вони створили там Крайові комітети УРДП чи ОУРДП, підтримуючи зв'язок із центром партії у Новім Ульмі, де мешкав зі своєю родиною керівник організації Іван Багряний та більшість її членів. Старанням членів УРДП 18 липня 1950 року в Нью-Йорку створено Об'єднання демократичної української молоді (ОДУМ) в США, а пізніше — в Канаді, Англії, Австралії, Німеччині та Бельгії. У чотирьох останніх країнах після десяти років праці ОДУМ припинив своє існування через виїзд активних членів об'єднання до Америки. Між іншим, у Німеччині наприкінці 1940-х років велися переговори між оточенням Степана Бандери та Івана Багряного, щоб створити єдину організацію української молоді, що не належить до «Пласту». Але нічого з того не вийшло. Представники ОУН С. Бандери не довіряли особам, запропонованим до спільного Центрального комітету. Вони почали їх перевіряти, і більшість не пройшла перевірки, про що докладно розповідає у спогадах Василь Гришко, який на той час перебував у середовищі ОУН. Тоді-таки у США було створено Демократичне об'єднання бувших репресованих українців з-під Советів (ДОБРУС), а в Канаді — Союз українців — жертв російського комуністичного терору (СУЖЕРО), Легіон імені Симона Петлюри, Товариство сприяння УНРаді, Товариство ОДУМівських приятелів (ТОП) та Фундацію імені Івана Багряного.

Середовище УРДП та згадані братні організації видали низку вартісних книжок українською та англійською мовами про колективізацію, розкуркулювання, арешти й заслання на Сибір, голод 1933 року, адже їхні члени були свідками трагічних років комуністичної влади в Україні.

Минули десятки років за межами України, і активна старша генерація в УРДП та дотичних організаціях помалу відходила в інший світ. Першим перестав функціонувати ДОБРУС, тоді СУЖЕРО та Легіон імені Симона Петлюри, а в кінці травня 2000 року партія УРДП—УДРП вирішила також припинити своє існування, спрямувавши решту енергії, уваги та фінансів на роботу Фундації імені Івана Багряного, щоб допомогти незалежній Україні стати на ноги. Партія вважала, що не варто переносити свою діяльність в Україну, де й так чимало партій, багато з яких мають спільні з УРДП ідеї.

Одночасно зі створенням організацій з'являлися їхні газети, журнали, бюлетені, інформаційні листки та інші друковані органи. Упродовж понад півстоліття функціонування цих організацій

назбиралося багато архівів і щорічників різних видань. Оскільки деякі об'єднання припинили існування чи уповільнили діяльність, було вирішено зберегти те, що ще залишилося, архіви та річні видань для історії, студій і досліджень майбутнім поколінням. Тому часописи «Українські вісті», «Український Прометей», «Ми ще повернемося!», «Наша боротьба», «Наші позиції», «Штурм», «Нові дні», «Молода Україна» та багато інших видань надіслали до Конгресової бібліотеки США у Вашингтоні, Українського музею в Чикаго, архіву УВАЛ в Нью-Йорку, до української секції Іллінойського університету в Урбана-Шампейн, Дослідницького центру імміграційної історії при Міннесотському університеті, Українського культурного й освітнього центру у Вінніпезі, бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі, Фундації Українського вільного університету в Нью-Йорку. На Батьківщину ми вислали низку цих видань і книжок, зокрема до Києво-Могилянської й Острозької академій, Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтв у Києві, музеїв Тараса Шевченка в Києві та Каневі, музею діаспори у Львові, бібліотек Полтави, Одеси, Запоріжжя, Миколаєва, Харкова, Охтирки, Сум та інших міст України.

Секретаріат ЦК УРДП і Фундація імені Івана Багряного 1990 року уклали угоду з У ВАН у Нью-Йорку, щоб передати на збереження архіви та листування Івана Багряного стосовно діяльності Секретаріату УРДП від 1945 року та Крайових комітетів УРДП Англії, Австралії, Німеччини, Франції, Канади та США. Їх частково впорядкувала дружина письменника Галина. Перші 140 папок архівів і листування 1990 року ми відвезли винайнятим великим автом у Нью-Йорк до У ВАН. Їх було складено в три залізні шафи, придбані Фундацією імені Івана Багряного. В угоді згадано, що ці архіви можуть бути передані до Києва, але наразі вони й досі перебувають у Нью-Йорку. Туди надіслано ще кілька десятків ящиків з матеріялами.

Іван Багряний листувався з друзями по перу та партії. У двадцяти папках зберігаються цікаві матеріали — листування з такими відомими українській громаді постатями, як Григорій Костюк, Віталій Бендер, Юрій Косач, Юрій Шерех, Григорій Китастих, Ігор Костецький, Іван Кошелівець, Дмитро Кислиця, Дмитро Нитченко, Андрій і Микола Лівіцькі, Іван Майстренко, Григорій Алексінський, Нестор Городовенко, Тарас Бульба-Боровець, Борис Лівіцький, Павло Маляр, Микола Приходько, Василь Чапленко, Володимир Кубійович, Петро Одарченко, Василь Онуфрієнко, Тодось Осьмачка, Леонід Полтава, Микола Понеділок, Микола Степаненко, Михайло Ситник, Петро Шинкар, Микола Шлемкевич, Василь Гришко, Михайло Воскобійник, Мар'ян Дальний (Горгота), Іван Дубинець, Кость Даниленко-Данилевський, Володимир Державин, Ростислав Василенко, Володимир і Розалія Винниченки, Петро Волиняк, Семен Підгайний, Федір Гасенко, Федір Пігідо, Анатолій Нікітін та багатьма іншими. Листування Івана Багряного з примітками та короткими даними про адресатів вийшло друком 2002 року у видавництві «Смолоскип» у Києві, у двох книгах.

Серед переданих до У ВАН матеріалів про УРДП є речі, архіви Івана Дубинця, Петра Шинкаря, Петра Бербця, Петра Домченка, Сергія Євсевського, Валентина Новицького, Олексія Коновала та інших з років їхньої діяльності в партії. У папках діяльності Секретаріату УРДП—УДРП зберігається листування його членів та Центрального комітету: Миколи Дзябенка, Анатолія Лисого, Михайла Воскобійника, Василя Гришка, Миколи Степаненка, Михайла Смика, Олексія Коновала, Мар'яна Дального, Андрія Глиніна, Василя Ромашка, Петра Волиняка, Івана Пишкала, Євгена Федоренка, Анатолія Гудзовського, Андрія Бондаренка, Сергія Маренка, Леоніда Чудовського, Юрія Нагорного, Василя Григоренка, Федора Гасенка, Федора Гайового, Антона Гурського, Григорія Мороза, Якова Гвоздецького, Петра Майсюри, Олександра Скопа, Василя Пономаренка, Миколи Підлісного.

Збережено протоколи, циркуляри, бюлетені, звернення та листи перших чотирьох з'їздів УРДП, що відбувалися в Новім Ульмі. В окремих папках є всі матеріали, що стосуються підготовки та проведення наступних з'їздів. З перебігу деяких доповідей і виступів Івана Багряного, Василя Гришка, Михайла Воскобійника, Петра Волиняка зроблено аудіозаписи й долучено до архівів.

1992 року Галина Багряна надіслала нам листування, фотографії, рукописи та ілюстрації Івана Багряного до його книжок. З-поміж цих матеріалів — рукописи й машинописи з авторськими правками творів «Золотий бумеранг», «Розгром», «Телефон», «Тигролови», «Буйний вітер», а також начерки й деякі розділи запланованих, але не закінчених творів «Спартак», «Поєдинок», «Новели для себе», «Тайфун», «Люба» та нотатки, інформація про Одесу й розміщення кораблів на Чорному морі та листування про написання нового твору «Панцерник „Потьомкін“».

Іван Багряний ілюстрував власні твори: казки «Про лелек та Павлика-мандрівника» й «Телефон»,

книжку «Антон Біда — герой труда» тощо. Він намалював обкладинки до книжок «Юність Василя Шеремети» Уласа Самчука, «Щастя» Павла Мальяра (Миргородського), «Сміх і горе» Олесея Шпильки (Скопа), «Старший боярин» Тодося Осьмачки тощо. 1992 року на конференції в Урбана-Шампейн був присутній Сергій Гальченко, вчений, хранитель фондів Інституту літератури імені Тараса Шевченка Академії наук України, якому я особисто передав чернетки окремих розділів «Тигроловів», «Буйного вітру» та інших книжок, а також ілюстрації, зібрані письменником в окремий альбом (усього 56 ілюстрацій).

Під час Першого всесвітнього форуму українців у Києві я не міг зустрітися з С. Гальченком, щоб передати йому інші речі Багряного, тому віддав їх до Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтва України. Це рукописи майже всіх творів Івана Багряного, нотатки, цитати й замітки до розпочатих чи нових планованих творів, ще ніде не друковані вірші, пародії, карикатури та інше.

У шосту річницю смерті Григорія Китастого на його могилі не було пам'ятника. Громадський комітет і Капела бандуристів у Детройті розпочали збір грошей, але не могли довести тієї справи до кінця. Середовище УРДП, членом якого був Китастий, узялося завершити встановлення пам'ятника. Було розроблено низку проєктів. Не всі вони підходили на могилу в Бавнд Бруці: одні — через кошти, другі — через величину. Багато з них могли б бути окрасою українських міст чи парків як знаки пошани до композитора. Врешті-решт, на його могилі встановлено пам'ятник митця Івана Яціва, а всю кореспонденцію, проєкти й листи жертводавців передано до архіву-музею в Києві. На решту грошей видано збірник пісень Григорія Китастого на слова поетів діаспори та України «Вставай, народе!»

Останніми роками відійшли від нас активні працівники УРДП—УДРП Михайло Воскобійник і колишній голова Центрального комітету ОДУ Му Олексій Пошиваник. Передані їхньою ріднею архіви переслано здебільшого до Дослідницького центру імміграційної історії при Міннесотському університеті в Міннеаполісі, панні Галині Миронюк, разом з архівами газети «Українські вісті», архівами ЦК ОДУМу, філії ОДУМу Чикаго, а також листуванням Товариства приятелів Руху в Чикаго, школи українознавства при парафії святого Володимира в Чикаго й різними програмками, «летючками», квитками, жетонами, сторінками ОДУМу при «Свободі» та «Українських вістях», вирізками з газет і річниками журналу ОДУМу «Молода Україна».

Коли збирали листування Івана Багряного, то виявили, що багато архівів родичі адресатів після смерті їхніх чоловіків і батьків повикидали.

Також ми зібрали й видали друком доповіді, статті, памфлети, рефлексії, есеї, написані Іваном Багряним під власним прізвищем, псевдонімами чи взагалі без підпису, як редакційні. Книжка вийшла друком 1996-го у видавництві «Смолоскип» у Києві під назвою «Публіцистика» й має 860 сторінок.

1997 року в цьому-таки видавництві побачила світ велика книжка «Українська революційно-демократична партія (УРДП—УДРП)» — збірник матеріалів і документів, яка має 850 сторінок великого формату й містить історію, дописи, фотографії за півстолітню діяльність УРДП—УДРП, ДОБРУСу, СУЖЕРО, Легіону імені Симона Петлюри, ОДУМу, що й далі провадить корисну працю з дітьми й молоддю та іншими організаціями.

Збережені в архівах матеріали потребують опрацювання дослідників і науковців.